

Film

A kis Vera

E szovjet film legfőbb szenzációja nem az a fajta vetkőzés, amely a ruhák lehámozásából áll. Ez legfeljebb szovjet filmben szokatlan. Ebben a vetkőzésben nem ruháiktól szabadulnak meg a film hősei. Szerepeik lefoszlásának stádiumait járjuk végig *Vaszilj Picsul* bemutatkozó munkájában.

A legrikítóbb maszkot a címszereplő nagyszájú kamaszlány viseli. A melírozott haj, a „göncök”, a „cigi”, aztán a nyegle hanghordozás, a kisapám-stílus, a szabadosság: otthon, az utcán, az ágyban. Általában késsel kell levakarni róla a fiúkat, de aki tetszik, azzal gond nélkül elmegy.

A környezet is unalomig ismerős: gyárváros valahol a Szajúzban, nevesincs skatulyahalom, körben, akár a rácsok: kémények sora. Lehetne az akár Ajka, vagy Dunaujváros vagy Tatabánya vagy Kazincbarcika... És benne az emberek: a munkában elnehezült családfő, aki gyakran nyúl a pohár után, a gondos anya, aki az ellentétek elsimításán fáradozik, minden empátia nélkül; a báty, aki Moszkvába került, „vitte valamire”. A város, a maga provinciális zártságával.

Iszonyú, vigasztalanul banális élet. Az elvek és eszmények üresen konganak, semmiféle valóságos jelentése nincsen már a „szocializmus”, pláne „kommunizmus”, a „munka becsülete”, meg a „legfőbb érték az ember” szókonstrukcióik mögött. Az az érzés kerít hatalmába bennünket, hogy itt már képtelenség bármi olyat tenni, amelyből dráma bomolhatnék ki.

S akkor egyszerre felizzik a történet, ez a blazírt, csipketerítő, lakótelepes, langyos lábvezesdi kifordul sarkaiból, és élénk tárul egész roppant, emberpusztító hatalma. Elképzelni sem lehet közönségesebbet: vő és após gyűlölni kezdik egymást. A szülők fokozhatatlan pitiánersége (hogy száz fős lakodalom legyen, fehér fátyl és baba a felvirágozott taxi motorházán, mert másként nem lehet a szomszédok szemébe nézni), a vő hallgatagon feszült intoleranciája egy ponton verekedésbe torkollik, s a részeg após a fiúba vágja a kenyérvágó kést.

Itt *kezdődik* igazából Picsul filmje. Rendezői kvalitásait mi sem bizonyítja jobban, mint az a mesteri fogás, amellyel abból tud drámát formálni, ahogy a film hősei az eset drámaiságát meg nem-történtté tenni igyekeznek. A család erő-

feszítése, hogy Verát hamis tanúvallomásra bírják az ellen az ember ellen, akit a legjobban szeret — egyszerűen pokoli. Anyuka kedvéért, a család becsületéért, mert a papára „szükségünk van”. Mennyire ismerjük ezeket az indítékokat! Mennyire ott munkálnak buharinos, Rajk László-s, Nagy Imre-s múltunkban s jelenünkben. Nem más történik itt, mint egy emberi lény — Vera — feláldozása a hazug harmónia oltárán. Olyan döntésre kényszerül ez a — maszkjaitól immár fájdalmasan és végképp megszabadulva védtelennek, kiszolgáltatottnak és szeretetre-szorulóknak bizonyuló — kamaszlány, amely *mindenképpen* hamis, amelybe a bennelévő, az autonóm életre való igény még őrző emberi lény *mindenképpen* belepusztul. *Életrontás* az, ami a szemünk előtt zajlik: előre megfontolt, a helyzet elviselhetetlenségéből fakadó, különös, öntudatlan kegyetlenséggel végrehajtott gyilkosság.

Nem a testé. A fiú túléli a dőfést — csak éppen arra kell ébredjen a kórházi elszigeteltségből, hogy ő — eskü alatt tett vallomások tanúsítják — egy részeges, menyasszonyát rettegésben tartó, tisztességtelen garázda. Vera is túléli az esetet, orvos bátyja megakadályozza az öngyilkosságban — csak éppen a szemébe nem nézhet többé senkinek jó lelkiismerettel. Most látjuk végre, hogy a szabadosság, a külsőségek, a tovatűnt vagányság Vera torz szabadságharca volt, amely elbukott most már. S akik ezt a bukást kikényszerítették — maguk is áldozatok. Szánalomra méltó, pótcselekvésekbe menekült, s e pótcselekvéseket a végsőkig, saját személyes jussukként védelmező megnyomorítottjai egy nagyon hazug, nagyon dekadens, nagyon elidegenedett társadalomnak. Picsul nem hagy kétséget afelől, hogy amit látunk — az társadalmi ügy is. Szociológiai modellje a zsarnokság romjain tengődő boldogtalanok közösségének.

A filmbéli város valóságos szeméttelép. Hatalmas, rozsdás vasszerkezetek idétlenkednek mindenfelé, szanaszét roncsok, hulladékok — egy valaha nagyratörő rendszer céltalan monumentumai. Abroncsok ezek, amelyek összetartják a filmet. *A kis Verában* megnyilvánuló viselkedésmódok mind-mind érthetetlenek volnának anélkül a természetesség nélkül, amellyel a szereplők e roncsok jelenlétét elfogadják. A roncsok (és a kéményerdő, és a végenincs lakótelep) merő díszletnek tűnnének a bennük lévő emberek döbbenetes természetessége nélkül. Így több mindez: a világ állapota — törvénye és vonatkoztatási pontja.

Ha száz év múlva előveszik *A kis Verát*, helytáll majd értünk: így éltünk.

Tóth Péter Pál